

VHZ VAN HOREN ZEGGEN

- *Ambulante begeleiding in beweging*
- *Gedragsproblemen bij kinderen met ESM*
- *De exclusieve inclusieve ambulante begeleider*

4 NIEUWS

Binnen de vakgroep Audiologie van Siméa bestaat de zorg dat de groep slechthorende leerlingen in gemengde SH/ESM scholen in een onderbelichte positie dreigt te komen. De vakgroep formuleert vier aanbevelingen om de positie van slechthorende leerlingen in gemengde SH/ESM-scholen te verbeteren.

8 INTERVIEW

Ouders kiezen voor kwaliteit. Minder belangrijk vinden ze reisafstand naar school. Dit blijkt uit een IVA-onderzoek dat in opdracht van KEGG, Viataal, Auris, Stichting Educatie in Communicatie en Simea werd gedaan. Drie onderwijsdirecteuren reageren op het onlangs verschenen rapport en zien hierin een bevestiging van eerder gedaan onderzoek.

6 REPORTAGE

Met het thema 'De exclusieve inclusieve ambulante begeleider' sloot de organisatie van de Studiedag Ambulante Begeleiding van Siméa aan bij recente ontwikkelingen op het gebied van de ambulante begeleiding. In deze reportage aandacht voor Passend Onderwijs en de mogelijke consequenties voor de ambulante begeleiders.

10 ARTIKELEN

John van Daal doet verslag van een onderzoek naar gedragsproblemen bij kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden. De onderzoeksresultaten leiden tot discussie en aanbevelingen.

Rob Boerman beschrijft wat de uitdagingen zijn voor ambulante begeleiders in de veranderende onderwijswereld. Een heroriëntatie op het werk van de ambulante begeleiders lijkt noodzakelijk.

EN VERDER

PAGINA 4 NIEUWS

Eindrapport van het onderzoek "Slechthorende kinderen in het gemengde SH/ESM-onderwijs"

NVVS bestaat 100 jaar

Bestuursleden gezocht

Passend onderwijs

PAGINA 6 REPORTAGE

Siméa studiedag over de exclusieve inclusieve ambulant begeleider

PAGINA 8 INTERVIEW

Geert Roelf Luring, Erik van Lingen en Ton Groot
Zwaaftink: Scheiding ESM en SH-leerlingen ligt voor de hand.

PAGINA 10 ARTIKELN

John van Daal: ESM en gedragsproblemen

Rob Boerman: Hoe een ambulant begeleider zorgt voor beweging

PAGINA 19 BINNENLANDSE TIJDSCHRIFTEN BUITENLANDSE TIJDSCHRIFTEN

PAGINA 20 GESIGNALEERD AGENDA

PAGINA 21 GESIGNALEERD COLUMN

PAGINA 22 ORGANISATIENIEUWS VAN DE BESTUREN FENAC EN SIMÉA COLOFON

Tijdens de landelijke studiedag voor ambulant begeleiders van Siméa realiseerden vele AB-ers zich dat er andere tijden aankomen. Het brede besef van het belang van integratie en de eerste producten die staatssecretaris Dijkzma het daglicht heeft laten zien maken veranderingen in de nabije toekomst al mogelijk. Van Horen Zeggen besteedt er aandacht aan in de reportage en in de rubriek 'Nieuws'. Rob Boerman heeft over die veranderingen al eerder in het tijdschrift Zorgprimair zijn gedachten laten gaan. In deze Van Horen Zeggen maakt hij zijn oproep iets concreter. Hij geeft daarmee richting aan een denkproces.

Een heel andere richting lijkt het onderwijs aan doven en auditief beperkten in te gaan. Uit een aantal onderzoeken die in de afgelopen tijd zijn gedaan, blijkt dat voor veel betrokkenen kwaliteit belangrijker is dan integratie of thuisnabijheid. Drie directeuren die verantwoordelijk zijn voor onderwijs aan doven worden door Van Horen Zeggen geïnterviewd. Zij zijn betrokken bij het onderzoek van het IVA, waarbij ouders van dove kinderen naar hun toekomstverwachtingen is gevraagd. Zij zien een belangrijke samenwerkingstaak voor zich voor de komende tijd.

In de afgelopen jaren heeft Van Horen Zeggen meerdere keren aandacht besteed aan de resultaten van de onderzoeken die voortkomen uit het Plan van Aanpak van de VeBOSS (voorganger van Siméa) die door de Radboud Universiteit Nijmegen zijn uitgevoerd. Marjolijn van Weerdenburg, Judith Steenge en prof. dr. Ludo Verhoeven hebben gepubliceerd of zijn door ons tijdschrift geïnterviewd. Dit jaar zal naar verwachting John van Daal promoveren op zijn deel van het VeBOSS-KUN onderzoek. In dit nummer treft u een artikel van zijn hand aan. Het Plan van Aanpak is indertijd gestart omdat er weinig bekend was over ESM (ernstige spraaktaalmoelijkheden). Dit maakte het niet mogelijk om goede criteria voor indicatiestelling voor speciaal onderwijs te ontwikkelen. De proefschriften van Marjolijn van Weerdenburg en Judith Steenge hebben onze kennis op dit gebied vergroot. Ook de bijdrage van John van Daal zal dat dit jaar doen. Aan de andere kant blijkt natuurlijk ook weer, dat hoe meer kennis we vergaren, hoe meer vragen er ontstaan. We hopen dat anderen het onderzoek naar het beantwoorden van die vragen weer op gaan pakken.

*Marjan Bruins
hoofdredacteur*

Foto omslag:
KEGG Multimediadienst

Eindrapport van het onderzoek "Slechthorende kinderen in het gemengde SH/ESM onderwijs"

Door de **vakgroep Audiologie van Siméa** (Annemiek Voor in 't Holt, Erwin Baas, Paulien de Jager, Rens Leeuw en Tim Prinzen) is in januari en februari 2007 een enquête uitgevoerd onder leerkrachten van alle scholen voor slechthorende kinderen en kinderen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden. Binnen de vakgroep bestond de zorg dat de groep slechthorende leerlingen in gemengde scholen in een onderbelichte positie dreigt te komen, omdat hun aantal op deze scholen steeds meer afneemt. Leerkrachten van scholen voor speciaal (voortgezet) SH/ESM-onderwijs werden uitgenodigd om te reageren op een webbased enquête. Leerkrachten van 125 klassen met in totaal 1288 leerlingen van wie er 252 slechthorend zijn, reageerden op de oproep. Alhoewel veel leerkrachten vinden dat de slechthorende leerlingen wel tot hun recht komen in hun gemengde SH/ESM-klas,

bleek bij analyse van de resultaten van de enquête dat er op een aantal gebieden toch reden tot zorg is. De slechthorende leerlingen blijken in heel veel klassen (ruim tachtig procent) een kleine minderheid te zijn. Een groot deel van de leerkrachten beoordeelt de eigen kennis over slechthorendheid als onvoldoende. Minder dan de helft van de leerkrachten geeft aan dat de intern begeleider veel kennis heeft op het gebied van slechthorendheid.

De scholingsmogelijkheid op het gebied van gehoor wordt door slechts een derde van de leerkrachten als voldoende beoordeeld. De vakgroep Audiologie formuleert vier aanbevelingen om de positie van slechthorende leerlingen in gemengde SH/ESM-scholen te verbeteren.

1. het clusteren van kinderen met gehoorproblemen
2. het opstellen van competentieprofielen 'Slechthorendheid' en het verbeteren van

scholingsaanbod ten aanzien van brede kennis rondom slechthorendheid

3. het inrichten van expertisewerkgroepen 'Slechthorendheid' op de scholen
 4. het stellen van eisen aan faciliteiten en omgevingsfactoren zoals akoestiek, lichtinval en hulpmiddelen voor scholen waar groepen slechthorende leerlingen onderwijs volgen
- Kennis over slechthorendheid zal in gemengde SH/ESM-scholen actief ontwikkeld en geborgd moeten worden om slechthorende leerlingen in staat te stellen zich optimaal te ontwikkelen.

Voor nadere informatie kunt u het volledige eindrapport van de enquête raadplegen. Verdere inlichtingen bij: Marja Vollaard, beleidsmedewerker van Siméa. Chr. Krammalaan 8-10; 3571 AX Utrecht. Tel 030-276 99 02. Email: info@simea.nl

FRANS MOLLEE

NVVS bestaat 100 jaar

In 2008 bestaat de Nederlandse Vereniging Voor Slechthorenden honderd jaar. Een eeuw belangenbehartiging, voorlichting en lotgenotencontact voor mensen met een verminderd gehoor, oorsuizen, overgevoeligheid voor geluid, mensen met een cochleair implantaat, een brughoektumor of met de ziekte van Ménière.

De NVVS grijpt dit jubileumjaar aan om opnieuw en intensief aandacht te vragen voor hoorproblematiek. Zij doet dat in het besef dat er nog veel onbekendheid, misvattingen en onbegrip bestaan over hoorproblemen.

Er komt een massamediale **voorlichtingscampagne**, gericht op mensen met hoorproblemen en hun sociale omgeving.

Onderdelen van de voorlichtingscampagne:

- massamediale voorlichting: een gerichte publiciteitscampagne
- voorlichting via wachtkamer materiaal
- voorlichting via een serie van (minimaal) 15 regionale voorlichtingsbijeenkomsten.

In oktober 2008 wordt een landelijk jubileumsymposium georganiseerd, bedoeld voor professionals: KNO-artsen, Audiologische Centra, audiciens, fabrikanten van hoorhulpmiddelen. Centraal op het symposium komt de rol van de NVVS als 'partner' en 'derde partij' te staan, als speler in het bevorderen van aandacht voor hoorproblemen en kwaliteit van de 'hoorzorg'.

Er zijn afspraken gemaakt met de organisatoren van de Week van het Oor om de 2008-

week (in april) een thema mee te geven dat goed aansluit bij het jubileumjaar van de NVVS. Het lopende samenwerkingsproject rond Ouderenzorg & Slechthorenden zal daarbij een prominente rol spelen.

In HOREN zullen in 2008 jubileumpagina's worden opgenomen, deels om de rijke historie van de NVVS te laten zien, deels om jubileumactiviteiten te presenteren.

Naast deze activiteiten met een expliciet extern karakter, organiseert de NVVS een aantal interne activiteiten: een jubileumfeest om vrijwilligers extra in het zonnetje te zetten en de band van de vrijwilliger met de NVVS te versterken. En een geschiedenisboek dat een eeuw NVVS belicht aan de hand van interviews, beeldmateriaal en geschiedschrijving.

FRANS MOLLEE

Bestuursleden gezocht

Zoals eerder in Van Horen Zeggen is gemeld en op de laatste ledenvergaderingen uitgebreid besproken, zijn de werkzaamheden van de Vereniging Siméa gesplitst in 2007. De algemene belangenbehartiging is ondergebracht in de Stichting Siméa, waarvan alleen de besturen van de betrokken onderwijsorganisaties in cluster 2 lid kunnen worden. De inhoudelijke belangenbehartiging, waaronder deskundigheidsbevordering en het delen van kennis, is voortaan het werkterrein van de Vereniging Siméa. Deze verandering betekent veel. Het betekent onder andere dat de Vereniging zich gaat richten op alle medewerkers uit onderwijs, zorg en audiologische centra. Het betekent een extra impuls om jaarlijks een uitstekend congres te organiseren en door te gaan met de uitgave van een goed tijdschrift, Van

Horen Zeggen. Het betekent ook dat er de laatste maanden met een aantal leden is gesproken over de wijze waarop meer leden betrokken kunnen worden bij de organisatie en op welke wijze het delen van kennis onder leden centraal kan komen te staan. Dat heeft geleid tot een aantal concrete plannen van interdisciplinaire activiteiten over ander empowerment, arbeidstoeleiding of passend onderwijs tot activiteiten over onder andere empowerment voor logopedisten, klassenasistenten, leraren, ambulante begeleiders, pedagogen, e.d.. En ideeën over de ondersteunende rol die de website daarbij kan gaan spelen. Om deze activiteiten te kunnen realiseren is een goed bestuur nodig. Door de splitsing in vereniging en stichting moet er een nieuw bestuur komen voor de Vereniging Siméa. Het huidige bestuur zal voor een belangrijk

deel aftreden en zoekt daarom kandidaat-leden voor het verenigingsbestuur. Het streven is om op de ledenvergadering op 17 april de kandidaat-bestuursleden voor benoeming voor te dragen aan de leden en het nieuwe werkplan van het bestuur te bespreken. Mocht je belangstelling hebben voor plek in het bestuur van de Vereniging dan wordt je verzocht dit zo spoedig mogelijk kenbaar te maken aan Marja Vollaard, m.vollaard@audcom.nl. Zij kan op verzoek ook een verenigingsschets en een bestuursprofiel opsturen. Je aanmelding zal vertrouwelijk behandeld worden. Voor meer informatie kan je via e-mail contact opnemen met Rob Boerman, lid van huidige bestuur, rboerman@tiscali.nl

ROB BOERMAN

Passend onderwijs

Begin december 2007 stuurde staatssecretaris Dijkzwa van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap haar invoeringsplan Passend Onderwijs naar de Tweede Kamer. Op 19 december vond hierover een Algemeen Overleg met de Tweede Kamer plaats.

Het centrale uitgangspunt bij Passend Onderwijs is maatwerk voor ieder kind. Waar heeft het kind de beste kansen: in het regulier of in het speciaal onderwijs? Of met een combinatie van beiden? De komende jaren zullen regionale netwerken worden gevormd om deze vragen te beantwoorden. De netwerken kunnen in de huidige VO-regio's gevormd worden.

Kerdoelen zijn: Alle leerlingen een plek, minder bureaucratie, geld bij de leerling,

beter kwaliteit van onderwijs en zorg. Experimenten en veldinitiatieven leveren inhoud voor wetgeving, die in 2011 in werking zal treden. Om deze ontwikkeling van 'onder-op' te bevorderen zal het werken met experimenten en veldinitiatieven worden gestimuleerd.

Algemeen Overleg

Over de centrale plek van het kind binnen het Invoeringsplan Passend Onderwijs was men het op 19 december eens, maar alle betrokken kamerleden stelden kritische vragen ten aanzien van de invulling, implementatie, tijdsplanning, monitoring en financiering van het invoeringsplan.

De uitwerking van de organisatie is nog niet duidelijk. Het gehele traject zal gestuurd

worden door een Regie-overleg dat wordt gevormd door vertegenwoordigers van schoolbesturen, de ouderorganisaties en het ministerie van OCW.

Er komt een Evaluatie- en Adviescommissie Passend Onderwijs onder voorzitterschap van Ursie Lambrechts (D66). In het voorjaar van 2008 komt er een beschrijving van de werkzaamheden van deze commissie. In 2009 ontstaat bij de wetgeving een "go or no go" moment. De Commissie Lambrechts zal onder andere adviseren over mogelijkheden om de bekostiging te verschuiven naar preventie.

In 2008 komt een aparte notitie over mogelijkheden om een afgerond budget aan een cluster toe te kennen: voor cluster 1 is er al sprake van een budget, voor cluster 2 is dat vanuit het cluster gewenst: daarover voert men nu overleg.

(Zie voor een samenvatting van beleid tot nu toe en het invoeringsplan Passend onderwijs www.passendonderwijs.nl)

FRANS MOLLEE

Passend
onderwijs
voor iedere leerling

Siméa studiedag over de exclusieve inclusieve ambulante begeleiding **‘Als we er toe willen doen, dan moeten we**

Op 7 december 2007 werd in Lunteren de 21e studiedag Ambulante Begeleiding van Siméa gehouden. Met het thema ‘De exclusieve inclusieve ambulante begeleider’ sloot de organisatie aan bij recente ontwikkelingen op het gebied van de ambulante begeleiding. In een keur aan lezingen en workshops werd aandacht besteed aan alle aspecten waar de ambulante begeleiders nu en in de toekomst mee te maken krijgen. Van Horen Zeggen volgde een aantal programmaonderdelen en sprak met medeorganisator Peter Strating.

Exclusief en inclusief

De ambulante begeleider hoort erbij. Als je als ouder voor je kind met een beperking kiest voor het reguliere onderwijs, dan is dat inclusief de ambulante begeleider. Wat betekent dit voor scholen? Wat betekent dit voor de ambulante begeleiders en hun noodzakelijke competenties? Van een ambulante begeleider mag worden verwacht dat hij kennis van zaken heeft. Dat hij in staat is respectvol en in dialoog met het systeem rondom de leerling zijn expertise uit te dragen. Voorzitter van het AB-beraad van Siméa **Grietje Polman** legde in haar openingswoord de nadruk op de exclusiviteit van de ambulante begeleiding. “De exclusieve ambulante begeleider weet de handelingsverlegenheid op te lossen door iets te DOEN met zijn specifieke expertise.

Hij leert de leerkracht zijn handelen aan te passen aan de hulpvraag van de leerling.” Deze professionaliteit impliceert niet dat de ambulante begeleider zich ‘exclusief’ in de zin van ‘superieur’ opstelt, maar wel dat de meerwaarde die hij vertegenwoordigt een plek krijgt in het handelen van de leerkracht. De AB-er moet er toe doen: voor leerling, school en ouders.

Op initiatief van het AB-beraad van Siméa is samen met de andere clusterverenigingen een kwaliteitsinstrument ontwikkeld. Hiermee wordt het – nog beter dan voorheen – mogelijk de opbrengst van en de tevredenheid over ambulante begeleiding in kaart te brengen. Het instrument wordt nu bij enkele diensten ambulante begeleiding als pilot getest.

Passend Onderwijs

Eind 2007 verscheen de langverwachte notitie en het invoeringsplan Passend Onderwijs. De staatssecretaris sluit in haar plannen aan bij de trend naar integratie en inclusief onderwijs. De komende jaren zal dit thema een belangrijke plek gaan innemen op de ontwikkelagenda van schoolbesturen en scholen.

Over wat Passend Onderwijs gaat betekenen voor de ambulante begeleiding vertelde **Hans Schuman** in zijn openingslezing. Als coördinator van het Expertisecentrum Inclusief Onderwijs en Beperkingen en Handicaps van het Seminarium voor Orthopedagogiek stak hij zijn mening over Passend Onderwijs niet onder stoelen of banken.

In zijn betoog legde hij de ontwikkeling in Nederland naast internationale ontwikkelingen. Schuman: “In Nederland kiezen we nu weer voor een beetje meer van hetzelfde. Iets meer integratie: de leerling past zich aan en wordt geduld in de klas. In een aantal landen om ons heen zien we een beweging in de richting van echt inclusief onderwijs. Bij inclusief onderwijs is iedereen welkom en past de school zich aan. Barrières die participatie en het leren belemmeren worden geslecht. In een inclusieve school is men gericht op de diversiteit en worden verschil-

Passend Onderwijs past in de trend die in 1990 werd ingezet met de invoering van Weer Samen Naar School. Met de invoering van de Leerlinggebonden Financiering in 2003 werd een volgende stap gezet op het pad naar een meer inclusieve vorm van onderwijs. Passend Onderwijs gaat nog een stap verder. Enkele kernpunten:

In 2011 zullen er regionale netwerken zijn gevormd van scholen voor (speciaal) basis-onderwijs (WSNS), de scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs die per cluster samenwerken in een REC en de scholen voor voortgezet onderwijs die samenwerken in een samenwerkingsverband.

In 2011 is er een wettelijke verankering van deze regionale samenwerking, alsmede resultaatsverplichting voor schoolbesturen om alle aangemelde of ingeschreven zorgleerlingen een passend onderwijszorgaanbod te bieden.

Er is geen sprake van opheffing van het speciaal onderwijs. Deze onderwijsvoorziening blijft beschikbaar.

In 2011 zal er één loket zijn in de regio voor zorg- én onderwijs toewijzing. Indicatiestelling vindt integraal plaats.

Ouders worden als collectief betrokken bij de uitwerking van Passend Onderwijs in de regio.

lant begeleider: ook wat doen!’

len als een verrijking gewaardeerd.” Natuurlijk kan de inclusiviteitsgedachte in het onderwijs alleen vorm krijgen binnen een samenleving waar men fundamenteel anders denkt over de plaats van mensen met een beperking in die samenleving. “Hoe gaan we om met mensen die anders zijn?” Schuman verwoordde: “Wie begint met uitsluiten blijft uitsluiten; wie begint met inclusie ziet steeds nieuwe mogelijkheden.”

Wat betekent Passend Onderwijs voor de ambulante begeleiding? Volgens Schuman gaat er echt niet zo veel veranderen ten opzichte van de huidige situatie. De behoefte aan deskundigheid blijft en dezelfde competenties lijken te voldoen. Toch kan de ambulante begeleider niet rustig achterover gaan leunen.

In de plannen voor Passend Onderwijs zou ieder kind dat zich aanmeldt welkom zijn. Dat vereist een transformatie in het denken van onderwijsgeevenden. Zij worden begeleid door onze ambulante begeleiders. Die brengen hun competenties mee, gericht op een inclusieve school: ze zijn zich bewust van persoonlijke waarden, normen, opvattingen, overtuigingen en motieven, hebben een open oog voor maatschappelijke ontwikkelingen en vernieuwingen en willen daar medeverantwoordelijk voor zijn: gericht tegen uitsluiting en discriminatie. Ze zien vooral de mogelijkheden van kinderen en jongeren en blijven niet steken in een focus op de beperkingen. Ze ontwikkelen een permanent kritische, onderzoekende en nieuwsgierige houding en kunnen feedback geven en ontvangen. Ze kunnen kritisch reflecteren op het eigen handelen en op het handelen van collega’s en van de organisatie. In de visie van Schuman kunnen ambulante begeleiders in deze zin een belangrijke bijdrage leveren aan een meer inclusieve school.

Passend onderwijs en ambulante begeleiding

Ook **Peter Strating** van het AB-beraad van Siméa ziet Passend Onderwijs als een belangrijk onderwerp voor de toekomst van de ambulante begeleiding. “Het gaat ons bij deze studiedag om de rol die ambulante begeleiders in de toekomst willen spelen. In de stukken over de vormgeving van Passend Onderwijs gaat het voornamelijk over de scholen: regulier en speciaal. Maar als er voor een beroepsgroep een rol is weggelegd voor het overdragen van expertise van speciaal naar regulier onderwijs dan is het wel voor de ambulante begeleiders. Wij hebben de indruk dat ambulante begeleiding nog te weinig zichtbaar is, met name bij beleidsvormingsprocessen. Dat is ook de reden dat het Siméa AB-beraad binnenkort overleg zal voeren met de WEC-raad.”

Foto: Frans Mollee

Passend Onderwijs gaat zorgen voor regionale netwerken. Het is dan ook voor de hand liggend dat de diensten voor ambulante begeleiding van de diverse clusters in een regio met elkaar gaan samenwerken. Strating: “We hebben sinds 2000 een Platform ambulante begeleiding waarin alle clusters deelnemen en we gezamenlijk optrekken. Nu nog voornamelijk als klankbord, maar – zo is onze bedoeling – uiteindelijk (mede-)richtingbepalend en sprekend namens de totale ambulante begeleiding vanuit het speciaal onderwijs.”

Dat er voor de ambulante begeleiding veranderingen komen door Passend Onderwijs is duidelijk. Volgens Strating zullen we in ieder geval flexibeler moeten worden in onze dienstverlening: “In de ene school zul je veel meer in de klas werken, ergens anders wordt er remedial teaching, een cursus of coaching van je gevraagd. En daar heb je weer je specialisten voor nodig. Flexibiliseren en specialiseren daar gaat het in de toekomst om.”

FRANS MOLLEE

V.l.n.r.: Peter Strating,
Grietje Polman en
Hans Schuman.

Ouders kiezen voor kwaliteit. Minder belangrijk vinden ze reisafstand naar school. Dit blijkt uit een IVA-onderzoek dat in opdracht van KEGG, Viataal, Auris, Stichting Educatie in Communicatie en Simea werd gedaan. Drie onderwijsdirecteuren reageren op het onlangs verschenen rapport en zien hierin een bevestiging van eerder gedaan onderzoek.

Scheiding ESM en SH-leerlingen ligt voor de hand

Ouders vinden kwaliteit belangrijker dan reisafstand

Begin 2007 hield de vakgroep Audiologie van Siméa een enquête onder scholen naar de positie van slechthorende leerlingen in gemengde SH/ESM scholen. Belangrijkste aanbeveling uit dit onderzoek is onderwijs aan slechthorende leerlingen te clusteren en te investeren in de kwaliteit van het SH-onderwijs. De vakgroep schrijft in haar rapport dat de kwaliteit van het onderwijs aan slechthorende leerlingen in klassen met een meerderheid aan ESM-kinderen te wensen overlaat. (zie ook www.simea.nl en de rubriek Nieuws in dit tijdschrift)

In september 2007 verscheen een verkennend onderzoek over de indicatiestelling van kinderen met een CI van de Landelijke Commissie Toezicht Indiciestelling (LCTI). De onderzoekers geven als aanbeveling onderwijs aan slechthorende en ESM-leerlingen te scheiden en de schoolsoorten doof en slechthorend te integreren. (voor het volledige rapport zie www.lcti.nl).

In 2007 werd ook gevraagd naar de mening van ouders. Dit resulteerde in september in een rapport van het IVA getiteld *Communicatie, taalbeleid en schoolkeuze: de toekomst van het auditief onderwijs*. Hieruit blijkt dat ouders de kwaliteit van het onderwijs heel belangrijk vinden. Thuisbij onderwijs, dat jaren hoog op de agenda stond, slaan ouders veel minder hoog aan. Kwaliteit, en dan met name een passend taalaanbod, scoort hoog, vooral bij ouders van dove kinderen.

Als de aanbevelingen uit bovengenoemde rapporten worden overgenomen, zal dit de nodige consequenties hebben voor de inrichting van het onderwijs in cluster

2. Daarnaast spelen politieke ontwikkelingen als Passend Onderwijs, waarbij speciaal en regulier onderwijs meer naar elkaar moeten toegroeien. Valt dit alles te realiseren in het onderwijs aan leerlingen met een auditieve of communicatieve beperking? Moet het onderwijs in cluster 2 op de schop?

Maatwerk

Bij hun schoolkeuze laten ouders zich vooral leiden door sfeer, maatwerk, breedte van het onderwijsaanbod, aanwezige expertise en taalaanbod. Dit laatste en maatwerk wordt vooral door ouders van dove kinderen (al dan niet met CI) belangrijk gevonden. Een meerderheid van de ouders die met het onderzoek meedeed wil dat het speciaal onderwijs en regulier onderwijs gescheiden blijft. Slechts 2 procent kiest voor opheffing van deze tweedeling. Naast deze twee standpunten kiest een kwart van de ouders voor meer samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs.

“De resultaten van het IVA-onderzoek verbazen me niet”, merkt Geert Roelf Luring op. Hij is directeur van de Guyotscholen in het Groningse Haren. Groepsdirecteur Onderwijs Erik van Lingen van de Koninklijke Auris Groep knikt. “Ik ben blij dat nu onderbouwd is, wat we eigenlijk al vermoedden.” Ook directeur Onderwijs Ton Groot Zwaaftink van Viataal is blij met het rapport. “Ouders kennen de situatie waarin hun kind zit het beste. Wij kunnen allerlei plannen hebben, maar zij zien het beste wat de consequenties zijn voor hun kind.”

Erik van Lingen: “Het IVA-rapport leert ons dat ouders niet per se willen dat het aantal van 46 locaties gehandhaafd blijft.”

Thuisnabij onderwijs

Cluster 2 kent een beperkt aantal, vrij grote scholen voor dove en slechthorende kinderen. Aan ouders is gevraagd of ze de voorkeur geven aan grote scholen, waarbij kinderen soms ver moeten reizen, maar waarbij er wel veel kennis/expertise aanwezig is en kinderen in contact komen met kinderen uit verschillende leeftijdsgroepen. 45 procent van de ouders geeft hieraan de voorkeur boven kleinere locaties die weliswaar dichtbij zijn, maar minder expertise in huis hebben. Voor deze optie kiest 28 procent van de ouders.

Tegelijkertijd wil een groot deel van de ouders een scheiding tussen SH en ESM en meer onderwijs op maat voor slechthorende en dove leerlingen met of zonder CI.

De vraag dringt zich op hoe dit is te realiseren voor een beperkte groep van duizend dove leerlingen en vierduizend slechthorende leerlingen in de leerplichtige leeftijd.

Van Lingen: "Je ziet nu al dat op verschillende plekken dove en slechthorende leerlingen in verschillende combinaties bij elkaar worden gezet. De CI heeft de scheiding tussen doof en slechthorend definitief beslecht. Een slechthorend kind in het speciaal onderwijs is tegenwoordig zwaar slechthorend vaak in combinatie met andere ontwikkelingsproblemen. De anderen gaan naar het regulier onderwijs. Door deze veranderingen in de doelgroep dove en slechthorende leerlingen is gemeenschappelijk onderwijs mogelijk en biedt dit voordelen ten aanzien van taalaanbod en de kwaliteit van het onderwijs."

Groot Zwaaftink merkt op dat kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden een andere groep vormen dan slechthorende kinderen. "Beide groepen verdienen een eigen programma. Daarbij moeten we goed kijken waar

Geert Roelf Luring: "Taalaanbod is belangrijk, maar ook de aandacht voor dovencultuur."

Ton Groot Zwaaftink: "Beide groepen verdienen een eigen programma."

overeenkomsten zijn en waar verschillen. Dan kun je werken aan de kwaliteit waar ouders om vragen." Daarnaast wijst hij op de snelle ontwikkelingen van CI die mede bepalen hoe het onderwijs ingericht moet worden. Luring knikt: "De Guyotschool heeft tweetaligheid hoog in het vaandel staan, maar ik zie hierin wel het een en ander gebeuren. CI-leerlingen vragen om een ander taalaanbod dan kinderen zonder CI. Taalaanbod is belangrijk, maar ook de aandacht voor dovencultuur."

Minder locaties

Momenteel krijgen de meeste slechthorende leerlingen onderwijs op een van de 46 speciale scholen die onder cluster 2 vallen. De dove leerlingen zitten op een veel kleiner aantal

scholen. Als de aanbevelingen uit bovenstaande onderzoeken worden overgenomen leidt dit tot een nadrukkelijk onderscheid tussen leerlingen met een auditieve beperking en de leerlingen met een communicatieve beperking. Ook kan dit consequenties hebben voor het aantal locaties dat onderwijs biedt aan auditief beperkte leerlingen. Een vermindering ligt voor de hand. De drie directeuren erkennen dat er wat moet gebeuren. Meer samenwerking en clustering, noemen ze. "Het IVA-rapport leert ons dat ouders niet per se willen dat het aantal van 46 locaties gehandhaafd blijft. Voor hen staat kwaliteit voorop", zegt Van Lingen. "Eerst moeten we definiëren wat we onder kwaliteit verstaan en hoe zich dit verhoudt tot thuisnabij. Ik ben blij dat de overheid erkent dat onze doelgroep niet zomaar meegenomen kan worden in de beleidsvoorstellen over Passend Onderwijs. Zij wil met de sector hierover in gesprek. Wij moeten dus een duidelijke visie hebben", vult Groot Zwaaftink aan.

Ouders geven aan dat ze een breder aanbod willen op VSO-scholen. Ze vinden dat er op de huidige scholen te weinig keuze is. Betekent dit dat het aantal VSO-scholen voor slechthorenden en doven in de toekomst op een paar vingers is te tellen? "Dit zou kunnen", zegt Luring. "Als je alles op een rijtje zet dan ligt dit voor de hand." De beide andere directeuren knikken.

PETER VAN VEEN

Gedragsproblemen bij kinderen met Ernstige Spraaktaalmoeilijkheden

JOHN VAN DAAL

Ernstige en chronische taalontwikkelingsproblemen gaan vaak gepaard met ernstige gedragsproblemen. Uit het in dit artikel beschreven onderzoek blijkt dat 40% van een groep 5-jarige kinderen die in Nederland onderwijs voor kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden (ESM) volgen ernstige gedragsproblemen vertonen. De meest voorkomende problemen bij de onderzochte kinderen zijn: teruggetrokken gedrag, lichamelijke klachten, denkproblemen en agressief gedrag.

Inleiding

Tot nu toe is een gedetailleerde relatie tussen subtypen van taalontwikkelingsproblemen en specifieke vormen van gedragsproblemen nog nauwelijks gelegd. Het hier beschreven onderzoek naar de relatie tussen de verschillende typen taalontwikkelingsproblemen en gedrag vond plaats in het kader van het VeBOSS-KUN onderzoek naar de classificatie van Ernstige Spraaktaalmoeilijkheden in Nederland. In deze studie werden 110 kinderen onderzocht met behulp van een uitgebreide taaltestbatterij met als doel te onderzoeken welke verschillende taalvaardigheden bij kinderen met ESM kunnen worden onderscheiden en geclassificeerd. Kinderen werden 3 jaar achter elkaar onderzocht. In dit artikel worden de gegevens van het

40% JONGE ESM-ERS HEEFT ERNSTIGE GEDRAGSPROBLEMEN

tweede meetmoment gebruikt. Tevens werd het gedragsbeeld geïnventariseerd. De resultaten laten zien dat, evenals op het eerste meetmoment (zie van Daal, e.a., 2001), 4 taalfactoren onderscheiden kunnen worden: syntax, lexiciaal-semantic, spraakproductie en auditieve klankwaarneming. Bevestigd wordt dat de taalvaardigheden, en dus ook de taalproblemen, van kinderen met ESM duidelijk in verschillende typen onderscheiden kunnen worden (zie o.a. van Daal, Verhoeven & van Balkom, 2004). De geconstateerde gedragsproblemen kunnen onderscheiden worden in: internaliserende problemen (angst, laag zelfbeeld),

Foto: Anja van den Bogaart

externaliserende problemen (agressie en normoverschrijdend gedrag), sociale problematiek (teruggetrokken gedrag, weinig interacties met anderen) en problemen ten aanzien van het leergedrag/informatieverwerking (aandacht/concentratie en informatieverwerking). Belangrijk onderzoeksobject in de in dit artikel beschreven studie betrof de relatie tussen de specifieke afzonderlijke taalvaardigheden en de specifieke gedragsproblemen van de onderzochte kinderen.

Methode

De taalvaardigheden van de kinderen werden breed onderzocht met in totaal 18 taalspraak-taken, waaronder

GEDRAGSPROBLEMEN BIJ KINDEREN MET ESM

de experimentele spraakdyspraxie-batterij (Maassen), Taaltoets Alle Kinderen (TAK) en de experimentele Nederlandse versie van de Lindamood Conceptualization test (LAC, Simkens). Het gedragsbeeld van de kinderen werd onderzocht met behulp van de Child Behavior Checklist (CBCL (4-18), een gedragsbeoordelvragenlijst die door ouders, leerkracht of het kind zelf (indien ouder dan 11 jaar) kan worden ingevuld. In de in dit artikel beschreven resultaten wordt de door de ouders ingevulde gedragsvragenlijst gebruikt. Hiervoor werd gekozen omdat ouders hun kinderen in langer en in meer diverse situaties kennen dan leerkrachten. De CBCL heeft 113 vragen die geordend zijn binnen acht syndroomschalen. De drie syndroomschalen Teruggetrokken gedrag, Lichamelijke klachten en Angst/depressie vormen samen de Internaliserende schaal. De syndroomschalen Agressief gedrag en Normoverschrijdend gedrag vormen samen de Externaliserende schaal. De overige drie syndroomschalen zijn Sociaal gedrag, Denkproblemen en Aandacht/concentratieproblemen. Van klinisch problematisch gedrag wordt gesproken indien gedrag in 2% of minder in dezelfde mate bij de normgroep (kinderen zonder ontwikkelingsproblemen) voorkomt. Van grensgebied problematisch gedrag wordt gesproken indien bepaald gedrag in 5% of minder in dezelfde mate bij de normgroep voorkomt. Bij totaalscores worden ruimere marges gehanteerd, namelijk klinisch < 5% en grensgebied < 10%.

Resultaten

Taalfactoren. Een toetsende factoranalyse bevestigt dat in de taalvaardigheden van de onderzochte kinderen vier factoren onderscheiden kunnen worden: spraakproductie, syntax, lexicaal-semantic en auditieve klankwaarneming. In tabel 1 wordt de verdeling van de taaltaken over de factoren weergegeven.

Gedragsproblemen. Van de totale onderzoeksgroep vulden 64 moeders (66%) en 59 vaders (61%) de gedragsvragenlijst in. Van deze kinderen is bestudeerd hoeveel kinderen, waarvan CBCL-scores beschikbaar zijn, een klinische dan wel grensgebiedscore behaalden op een lijst ingevuld door moeder of vader. Wanneer er bijvoorbeeld bij teruggetrokken gedrag staat dat 9 kinderen een klinische score hadden op die syndroomschaal, dan betekent dat dat dit kind of in de ogen van moeder, of in de ogen van vader, of in de ogen van beiden in klinische mate deze problemen vertoont. De aantallen en percentages klinische en grensgebied problematiek staan vermeld in tabel 2. Nogmaals wordt hierbij aangetekend dat op de syndroomschalen een strengere maat voor klinisch en grensgebied wordt gehanteerd dan ten aanzien van de totaalscores.

Tabel 1: Toetsende factor-analyse.

TASK	Syntax	Lexicaal -Semantisch	Spraak- productie	Auditieve waarneming
Zinsbegrip 1a	.84			
Zinsbegrip 1b	.72			
Zinsbegrip 1c	.43			
Zinsbegrip 1d	.75			
Zinsbegrip 2a	.79			
Zinsbegrip 2b	.84			
WoordDefinitie		.59		
Actieve woordenschat		.75		
Passieve woordenschat		.81		
Woordproductie		.70		
Dyspraxietaak1			.86	
Dyspraxietaak 3			.88	
Articulatietaak TAK			.79	
LAC				.66
Klankonderscheiding				.65

Tabel 2. CBCL schaal	Klinisch	Grensgebied	Totaal
Teruggetrokken gedrag	9 (13.83 %)	3 (4.62 %)	12 (18.46 %)
Lichamelijke klachten	6 (9.23 %)	6 (9.23 %)	12 (18.46 %)
Angstig/depressief	1 (1.54 %)	3 (4.62 %)	4 (6.15 %)
Sociale problemen	2 (3.08 %)	3 (4.62 %)	5 (7.70 %)
Denkproblemen	9 (13.85 %)	0	9 (13.85 %)
Concentratieproblemen	6 (9.23 %)	1 (1.54 %)	7 (10.77 %)
Normoverschrijdend gedrag	0	2 (3.08 %)	2 (3.08 %)
Agressief gedrag	4 (6.15 %)	4 (6.15 %)	8 (12.31 %)
Totaal score	20 (30.77%)	6 (9.23 %)	26 (40 %)
Totaal Internalizerend	13 (20 %)	5 (7.70 %)	18 (27.69 %)
Totaal Externalizerend	9 (13.85)	9 (13.85 %)	18 (27.69 %)

SOCIALE PROBLEMEN ZIJN STERK

GERELATEERD AAN TAALPROBLEMEN

De totaalscores laten zien dat bij 40% van de kinderen sprake is van klinische (30.7%) of grensgebied (9.2%) gedragsproblemen. Verder blijken internaliserende en externaliserende problemen nagenoeg even vaak voor te komen: ruim 27%. Bij internaliserende problematiek is daarbij relatief vaker sprake van klinische problematiek (20%)

Wat de afzonderlijke syndroomschalen betreft vallen de relatief hoge percentages van de categorieën 'teruggetrokken', 'lichamelijke klachten', 'denkproblemen' en 'agressief gedrag' op.

Tabel 3: Correlaties gedrag en taal

	Terug	licha	Angst	sociaal	denk	aand	normo	agres	TOT	INT	EXT
Synt	-.11	-.02	-.17	-.42	-.20	-.44	.02	-.11	-.26	-.15	.10
Lex-sem	-.34	-.18	-.22	-.55	-.26	-.49	.02	-.12	-.36	-.34	-.11
Spraak	-.19	.04	-.10	-.23	-.01	-.16	.11	-.10	-.14	-.12	.08
Auditief	-.24	-.09	-.26	-.49	-.40	-.53	-.25	-.20	-.40	-.28	-.21

Relatie tussen specifieke taalvaardigheden en specifieke gedragsproblemen. Bij het beoordelen van gedrag door vaders en moeders spelen subjectieve factoren een rol. Om te bestuderen in hoeverre de vaders en moeders het in hun beoordelingen van het gedrag van de kinderen eens zijn, werd de betrouwbaarheid tussen de beoordelingen van de vaders en moeders berekend en bestudeerd. De correlaties van de totaalscores Internaliserend en Externaliserend liggen beide op .80, wat hoog en dus acceptabel is. Op grond van deze correlatie is ervoor gekozen bij verdere analyses uit te gaan van het gemiddelde van de ratings van vader en moeder per syndroomschaal. Om te kunnen onderzoeken of bepaalde taalvaardigheden/taalproblemen in sterkere mate gepaard gaan met gedragsproblemen zijn de correlaties tussen 4 taalfactoren enerzijds en de syndroomschalen en de totaalscores van de CBCL berekend. Deze correlaties worden weergegeven in tabel 3.

De factor *syntax* vertoont redelijk-hoge (>.30) tot hoge (>.50) correlaties met de CBCL-syndroomschalen sociaal gedrag, denkproblemen, aandachts/concentratieproblemen en met de totaalscore van de CBCL. De factor *lexicaal-semantic* vertoont hoge correlaties met diezelfde 2 syn-

droomschalen sociaal gedrag en aandacht/concentratie. Deze taalfactor heeft daarnaast ook redelijk-hoge correlaties met teruggetrokken gedrag, angst en denkproblemen, en ook met de totaalscore van de CBCL en de score met betrekking tot internaliserend gedrag. De factor *spraak* vertoont slechts één redelijk-hoge correlatie, namelijk met sociaal gedrag. De factor *auditieve waarneming* tenslotte heeft hoge correlaties met sociaal gedrag en aandachts/concentratieproblemen en redelijk-hoge correlaties met teruggetrokken gedrag, angst, denkproblemen, normoverschrijdend gedrag en agressie en met alle drie de samenvattende CBCL-scores: totaalscore, internaliserend en externaliserend gedrag.

Discussie

Taalfactoren. De gevonden 4-factorstructuur ten aanzien van de taalvaardigheden van kinderen met ESM is opnieuw een ondersteuning voor de opvatting dat hun taalvaardigheden in verschillende typen kunnen worden onderscheiden. Dit sluit aan bij wat al eerder in met name Engelstalige landen uit classificatiestudies is gebleken zoals die van Conti-Ramsden, Crutchley & Botting, 1997 en ook aansluit bij recente neurocognitieve modellen (Hagoort, 2005).

Gedragsproblemen. Van de onderzochte kinderen vertoont 40% op de CBCL-gedragsvragenlijst een totaalgedragsbeeld dat problematisch is, waarvan 30% valt in de klinische range en ongeveer 10% valt in het grensgebied tussen klinisch en normaal gedrag. Internaliserende dan wel externaliserende gedragsproblemen komen evenveel voor, waarbij internaliserende problemen duidelijk meer in klinische mate voorkomen. Teruggetrokken gedrag en lichamelijke klachten zijn de voornaamste internaliserende problemen, agressie als externaliserend gedragsprobleem. Verschillen in deze uitkomst met eerdere studies welke ook gebruik maakten van de CBCL kunnen veroorzaakt worden door steekproefaspecten zoals leeftijd van de onderzochte kinderen en definitie van taalontwikkelingsprobleem.

Relaties tussen taal en gedrag. De aard en mate van gedragsproblemen blijkt in onze studie per taalfactor verschillend. De Totaalscore op de CBCL correleert met de factoren syntax, lexicaal-semantic en auditieve waarneming. De correlaties met lexicaal-semantic en auditieve waarne-

Foto: Anja van den Bogaart

GEDRAGSPROBLEMEN BIJ KINDEREN MET ESM

Foto: Anja van den Boggaert

ALTIJD DIAGNOSTISCH ONDERZOEK NAAR GEDRAG BIJ KINDEREN MET ESM

men geen relatie lijken te vertonen met ernstig probleemgedrag. Een van de mogelijke verklaringen kan zijn dat spraakvaardigheden in onze populatie (5- jarigen) divers zijn en zich relatief snel verbeteren, waardoor de kinderen relatief minder communicatieve frustratie ervaren.

Enkele beperkingen van huidige studie

Een eerste beperking betreft het feit dat bij het vaststellen van de gedragsproblemen een vragenlijstmethode is gebruikt die beschouwd wordt als een screeningsinstrument. Bij vervolgonderzoek kan overwogen worden om bij de beoordeling van het gedrag ook een klinisch oordeel van een specialist mee te nemen, bijvoorbeeld in de vorm van een DSM IV classificatie door een klinisch psycholoog of psychiater. Verder kunnen specifieke instrumenten gehanteerd worden om gedragsaspecten zoals angst, sociaal gedrag en aandacht/concentratie meer gedetailleerd te onderzoeken. Tevens dient daarbij gebruik gemaakt te worden van meerdere informanten, behalve ouders ook leerkrachten en anderen die in belangrijke mate bij de opvoeding en begeleiding van de kinderen betrokken zijn.

ACHTERWEGE LATEN VAN GEDRAGSTHERAPIE KAN LEIDEN TOT PSYCHIATRISCHE PROBLEMATIEK

Een andere beperking van het onderzoek betreft het feit dat gedrag eenmalig is geïnventariseerd eenmalige karakter van dit onderzoek. Daarbij is het gedrag geïnventariseerd op jonge leeftijd van de kinderen. Mede vanwege het dynamische karakter van taalontwikkeling dienen vergelijkbare data met betrekking tot taalproblemen en gedragsproblemen verzameld te worden bij zowel jongere kinderen als bij oudere kinderen. Zowel taal als gedrag zijn immers geen statische eenheden maar ontwikkelingsvelden die voortdurend in beweging zijn, dit onder invloed van leeftijd, omgevingsfactoren, kindfactoren enzovoort. Dergelijke complexe interactionele relaties en ontwikkelingen worden beschreven door Prizant in het 'transactionele model' (Prizant, 1999). Data van longitudinale studies kunnen mogelijk ook inzicht geven in de oorzakelijke relaties en richting daarvan tussen taalproblemen en gedragsproblemen. Tenslotte dienen in vervolgstudies ook aspecten zoals het intelligentieniveau en de sociaal-economische status van de opvoeders, welke mede van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van taal en gedrag, onderzocht te worden.

ming met de totaalscore op de CBCL zijn het hoogst. Internaliserende gedragsproblemen, zowel angstig als teruggetrokken gedrag, lijken geassocieerd met lexicaal-semantic en auditieve klankwaarnemingsproblemen. Hier is een overeenkomst met autistische kinderen zichtbaar, ook deze kinderen vertonen veel teruggetrokken gedrag en kunnen duidelijke lexicaal-semantic taalproblemen hebben. Externaliserende gedragsproblemen, zowel normoverschrijdend als agressief gedrag is alleen geassocieerd met de taalfactor auditieve klankwaarneming. Dergelijke gedragsproblemen lijken op deze leeftijd nog niet aan een andere specifiek taalprobleem gekoppeld te zijn. Sociale problemen zijn, volstrekt conform verwachting, sterk gerelateerd aan ernstige taalproblemen. Problemen met taal hebben altijd een impact op de communicatieve en dus sociale interactie van het kind met de omgeving. De combinatie van sociale problemen bij overigens weinig agressief en normoverschrijdend gedrag kan er toe leiden dat gedragsproblemen onvoldoende worden onderkend bij kinderen met taalproblemen (Conti-Ramsden e.a., 2004). De samenhang tussen concentratieproblemen en taalproblemen kan onder andere verklaard worden vanwege het feit dat goede aandacht/concentratievaardigheden nodig zijn voor goede communicatieve wisselwerking, welke een van de belangrijke basisvoorwaarden voor taalontwikkeling is. Tevens is er een samenhang te zien tussen problemen in de denkgereguleatie en taal, wijzend op het belang van interne taal als voorwaarde voor een goede denkgereguleatie. Mogelijk is er een onderliggend gezamenlijk informatieverwerkingsprobleem, waarbij ook beperking van het werkgeheugen en lange termijn geheugen (waarbij ervaring met taal een rol speelt bij opslag) betrokken kunnen zijn. Het is tenslotte opvallend dat bij onze steekproef ernstige spraakproble-

Praktische implicaties.

Bij de kinderen uit onze steekproef zijn al op vroege jonge leeftijd ernstige communicatieproblemen vastgesteld. De gedragsproblemen kunnen in sommige gevallen een uitvloeisel zijn van een onderliggende neurobiologische problematiek. In andere gevallen zullen de gedragsproblemen reactief zijn op de ernstige communicatieproblemen en daarmee samenhangende interactieproblemen. Verder kunnen deze gedragsproblemen op jonge leeftijd een eerste voorteken zijn van psychiatrische problematiek op latere leeftijd (zie oa. Clegg ea, 2005). Diagnostisch onderzoek bij jonge kinderen met taalproblemen dient dan ook altijd een zorgvuldige inventarisatie van de gedragsontwikkeling te bevatten. Het verdient aanbeveling om een gedrags-schermings-instrument op te nemen in diagnostische protocollen. Gezien de schaal waarop de gedragsproblemen bij kinderen met taalproblemen reeds op jonge leeftijd voorkomen, dient een ruim scala aan specifieke therapieën gericht op behandeling van deze gedragsproblemen aangewend te worden. Voorbeelden van dergelijke therapieën zijn: sociale vaardigheidstrainingen, speltherapieën en bij oudere kinderen individuele psychotherapieën en groeps-therapieën, oudercursussen en medicamenteuze interventies. Het achterwege laten van dergelijke maatregelen kan in ernstige mate leiden tot gedragsproblemen, psychiatrie en maatschappelijke ontwrichting (zie voor een overzicht. Beitchman, Cohen, Konstantareas & Tannock, 1996). Verder dienen preventieprogramma's gehanteerd te wor-

den, waarbij gedacht kan worden aan vroegtijdige begeleiding voor kinderen met ESM en hun ouders/omgeving, voorlichting aan anderen die met kinderen, adolescenten (en volwassenen) met ESM samenwerken op bijvoorbeeld scholen op in het werk. Tenslotte verdient het aanbeveling om regelmatige check-ups uit te voeren bij kinderen met taalproblemen die niet meer in beeld zijn bij hulpverleners. Hierbij ligt mede een rol weggelegd voor hulpverleners in de eerste lijn, zoals bijvoorbeeld huisartsen. Gezien de omvang en impact van gedragsproblemen bij kinderen met taalontwikkelingsproblemen is samenwerking tussen hulpverleners die te maken hebben met kinderen met ernstige taalproblemen en deskundigen werkzaam op instellingen binnen de geestelijke gezondheidszorg, gespecialiseerd in psychiatrische problematiek, eerder noodzakelijk dan gewenst.

Informatie over de auteur:

Drs. J.G.H.L. van Daal is werkzaam als klinisch psycholoog bij GGZ Noord-midden Limburg. Hij houdt zich bezig met diagnostiek bij adolescenten en bij volwassenen met ADHD of autisme. E-mail: johnvandaal@wanadoo.nl

Literatuur

- Beitchman, J.H., Cohen, N.J., Konstantareas, M.M., & Tannock, R. (1996). **Language, learning, and behavior disorders: Developmental, biological, and clinical perspectives**. Cambridge, England: Cambridge University Press
- Clegg J, Hollis C., Mawhood L., & Rutter M. (2005). Developmental language disorders, a follow-up in later adult life. Cognitive, language and psychosocial outcomes. **Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines**, 46, 128-49.
- Conti-Ramsden, G., & Botting, N. (2004). Social difficulties and victimisation in children with SLI at 11 years of age. **Journal of Speech, Language and Hearing Research**, 47(1), 145-172.
- Conti-Ramsden, G., Crutchley, A., & Botting, N. (1997). The Extent to Which Psychometric Tests Differentiate Subgroups of Children With SLI. **Journal of Speech, Language and Hearing Research**, 40, 765-777.
- Daal van, J.G., Verhoeven, L. & Balkom van. (2004). Subtypes of specific language impairment: Psychometric evidence from four-year-old children in the Netherlands. **Journal of Speech, Language and Hearing Research**. 47(6), 1411-23.
- Daal van, J.G., Weerdenburg van, M., Verhoeven, L. & Balkom van, H. Taal en cognitieve bij kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden. **Van Horen Zeggen**, 42 (1), 9-15.
- Hagoort, P. (2005). On Broca, brain and binding: a new framework. **Trends in Cognitive Science**, 9, 416-423.
- Prizant, B. (1999). Early intervention: young children with communication and emotional/behavioural problems. In Rogers-Adkinson, D., & Griffith, P., **Communication disorders and children with psychiatric and behavioral disorders**, 295-342. San Diego, CA: Singular Publishing Group, Inc.

Foto: Anja van den Bogaert

Hoe een ambulante begeleider voor beweging zorgt

ROB BOERMAN

In *Zorgprimair*, CNV-vakblad voor het primair en speciaal onderwijs (no.7/2007) beschrijft Rob Boerman in het artikel 'Een ambulante begeleider zit niet stil' de uitdagingen voor een ambulante begeleider anno 2007. De redactie van Van Horen Zeggen daagde de schrijver uit niet te stoppen bij het benoemen van de uitdagingen (het wat) maar ook een poging te doen deze concreter aan te geven (het hoe). Deze beschrijving start met in het kort de inhoud van het eerste artikel, waarna Boerman de uitdagingen op vijf niveaus benoemt.

Inleiding

Ambulante begeleiding is ontstaan rond 1985 en kent vanaf die tijd een onstuimige ontwikkeling. In de eerste jaren stond bij de ambulante begeleiding vooral de directe, individuele leerlingbegeleiding centraal: een leraar van een school voor speciaal onderwijs kwam regelmatig langs op de basisschool van de leerling met een handicap. Deze leraar, de 'ambulante begeleider', nam de leerling apart in een kamertje en oefende lesstof waar deze individuele

leerling moeite mee had. Al snel ontstond verzet: op deze manier werd ambulante begeleiding niet effectief ingezet, er werd geen of onvoldoende verbinding met de groepsleerling en zijn of haar handelen gemaakt en het speciale van de leerling werd teveel benadrukt.

Opleiders voor ambulante begeleiders en een aantal directeuren voor speciaal onderwijs kozen daarom na 1995 voor een andere opzet van ambulante begeleiding. Zo ontstond min of meer het beeld van de ambulante begeleider als

Foto: KEGG Multimediadienst

coach, waarmee expliciet afstand werd genomen van de ambulante begeleider als individuele leerlingbegeleider. De focus kwam te liggen op de ondersteuning van de leraar in de klas. De ambulante begeleider bood hem of haar handreikingen hoe hij of zij om zou kunnen gaan met de speciale leerling in deze reguliere onderwijssituatie.

NA 1995 KWAM DE FOCUS TE LIGGEN OP DE ONDERSTEUNING VAN DE LERAAR IN DE KLAS

Met de invoering van de Wet op de Expertise Centra (2002) en de regeling Leerlinggebonden Financiering zijn ambulante begeleiders anders gaan denken over hun vak. De vraag wie verantwoordelijk is voor het onderwijs aan de gehandicapte leerling met een rugzak werd actueel. Het werd duidelijk dat in de nieuwe context van de leerlinggebonden financiering niet de ambulante begeleider of de school voor speciaal onderwijs verantwoordelijkheid draagt voor het onderwijs aan de leerling met een rugzak, maar de reguliere school zélf. De verantwoordelijkheid van de ambulante begeleider en het regionaal expertisecentrum is het geven van goede begeleiding aan de betreffende school.

Ambulante begeleiding in 2008

Ambulante begeleiding anno 2008 wordt gegeven op basis van een handelingsplan waarin ouders en school met wederzijdse overeenstemming de verdeling van de extra middelen en de doelen van de begeleiding hebben vastgelegd. De ambulante begeleider kan daarbij als adviseur optreden. In die rol is hij in staat zijn kennis over de invloed van de handicap van de leerling op het onderwijsproces in te brengen en toe te lichten. Op grond van het handelingsplan stelt de ambulante begeleider zijn begeleidingsplan op, geeft een indicatie van de tijd die met de uitvoering gemoeid zal zijn en gaat aan de slag. In het begeleidingsplan van de ambulante begeleider worden activiteiten genoemd als: informatieoverdracht, voortgangscntrole van het handelingsplan en de ontwikkeling van de leerling, gesprekken met de leraar, coördinatie van de begeleiding van deze leerling en het aanreiken van specifieke methodieken en materialen. In de loop van het schooljaar wordt een tussenevaluatie gehouden met alle betrokkenen, waarbij bijstelling van het handelingsplan mogelijk is en aan het einde van het jaar vormt de eindevaluatie de opstap voor het handelingsplan van het nieuwe schooljaar.

Nieuwe vragen en heroriëntatie

Toen in 1995 een verandering werd ingezet door te stoppen met individuele leerlingbegeleiding als focus van de

ambulante begeleiding, werd een aanzet gegeven tot de ambulante begeleider als coach. Nu, tien jaar later, kan opnieuw een vraag gesteld worden: sluit de huidige methodiek van ambulante begeleiding wel voldoende aan bij de wensen en verwachtingen van het regulier onderwijs? De vragen vanuit scholen veranderen en de politieke context voorspelt een nog grotere omslag in het kader van Passend Onderwijs. Het primaat komt daarmee uitdrukkelijker bij de reguliere school te liggen, die de plicht krijgt om de speciale onderwijszorg voor iedere leerling met een zorgbehoefte te organiseren. Daarom is er een bezinning nodig op de vraag op welke wijze de ambulante begeleider zijn taken moet uitvoeren en op welke wijze de kwaliteiten van de ambulante begeleider op een effectieve wijze door een basisschool of een school voor voortgezet onderwijs kunnen worden aangewend. Het vraagt om een kritische beoordeling ten aanzien van de taakverdeling tussen de intern begeleider of zorgcoördinator van de school en de ambulante begeleider, of de vraag naar meer handen in de klas beantwoord kan worden door ambulante begeleiders, of het coachen van de leraar en het beïnvloeden van het leraargedrag zonder voorafgaande observaties kunnen plaatsvinden, of een ambulante begeleider in staat is zijn pedagogisch/didactische vaardigheden zichtbaar te maken voor de leraar, etc. etc.

DE DESKUNDIGHEID VAN DE AMBULANTE BEGELEIDER IS DE LAATSTE JAREN ENORM TOEGENOMEN

De kwaliteit van de ambulante begeleiding hangt van een aantal zaken af. Onder andere van zijn deskundigheid en kennis. De deskundigheid van de ambulante begeleider is de laatste jaren enorm toegenomen, mede dankzij de masteropleiding die zij kunnen volgen. De meeste ambulante begeleiders hanteren een coachende stijl vanuit een oplossingsgerichte benadering, zij hebben actuele kennis over de implicaties van de handicap in het onderwijs en hebben kennis van specifieke methodieken voor leerlingen met handicaps in het onderwijs. Daarnaast hangt de kwaliteit af van de mate waarin de school tevreden is over wat de ambulante begeleider levert: of de begeleider een antwoord geeft op de vraag van de school en de school zich door de ambulante begeleider gesteund weet. Een goede methodiek voor ambulante begeleiding geeft school en ambulante begeleider de mogelijkheid om wederzijds aanvullend te werken vanuit de opdracht tot het geven van goed onderwijs en legt het primaat daarvoor bij de school. De pedagogisch-didactische opdracht van de school voor PO of VO zal daarom het uitgangspunt zijn bij het nadenken

AMBULANT BEGELEIDER VOOR BEWEGING ZORGT

over de werkzaamheden van de ambulante begeleider. De organisatie van de ambulante begeleiding zal zich daarop aanpassen volgens het principe 'structuur volgt inhoud'.

2008 en daarna: hoe werkt de ambulante begeleider?

De leerling op de eigen school te laten bloeien is het doel van de reguliere school en daarmee ook van de ambulante begeleider. Dat betekent dat de ambulante begeleider zal aansluiten op de mogelijke begeleidingsvragen van het schoolsysteem dat antwoord probeert te geven op de onderwijsbehoefte van de leerling of de student. Die onderwijsbehoefte zal in eerste instantie door de school worden vastgesteld, maar de ambulante begeleider zal zijn deskundigheid ter beschikking stellen om de onderwijsbehoefte van de leerling voor de school te kunnen specificeren.

In de mogelijke werkzaamheden van een ambulante begeleider kunnen verschillende niveaus worden onderscheiden: de leerling, de klas, de school en het samenwerkingsverband. Achtereenvolgens zullen deze worden besproken. Voor de nabije toekomst zie ik de meeste mogelijkheden voor de ontwikkeling van de ambulante begeleiding op de niveaus leerling, klas en school.

Leerling

Voor mij is het belangrijkste niveau dat van de leerling. De onderwijsbehoefte van de leerling is het uitgangspunt van handelen op school. De verantwoordelijkheid voor het onderwijs aan de leerling berust bij de school. De school heeft daarvoor een mandaat gekregen van de ouders van de leerling. De ambulante begeleider voegt zijn of haar expertise toe aan de kennis van de reguliere school met in acht neming van de opvattingen van de betreffende school over (goed) onderwijs. De ambulante begeleider vormt in de uitvoerende werkzaamheden op leerling-niveau een onderdeel van de school. Maakt de ambulante begeleiding de keuze om op leerlingniveau uitvoerende werkzaamheden uit te voeren dan gebeurt dat conform de visie van de betreffende school. Een ambulante begeleider werkt op dit niveau onder verantwoordelijkheid van de leraar en hoeft daarom in de uitvoering zijn werkzaamheden niet te beperken tot de leerling met een rugzak en kan de instructie ook geven aan een deel van de groep. Een andere taakverdeling tussen de leraar en de ambulante begeleider kan ertoe leiden dat de leraar zich kan richten op de leerlingen met extra zorgvragen en de ambulante begeleider de reguliere taken van de leraar voor dat moment overneemt. De ambulante begeleider is na afloop beschikbaar om met de leraar het effect van beider werkzaamheden te bespreken. De indeling in niveaus is dus deels een kunstmatige: bij het werken in de klas zal de ambulante begeleider voorbeeldgedrag vertonen, dat bij zal dragen aan de deskundigheidsbevordering van de leerkracht in die klas. Daarmee heeft de inzet op het niveau van de leerling ook effect op een ander niveau.

Groep

Het tweede niveau is dat van de groep of klas. Elke groep (klas) is een actieve gemeenschap gericht op de brede ontwikkeling van de leerlingen. De ambulante begeleider die in de klas aanwezig is behoort een bijdrage te leveren aan deze alledaagse doelstelling. Stilzitten hoort daar niet bij. Het kan in een klas bijzonder waardevol zijn als er meerdere leraren gelijktijdig aanwezig zijn. Voor de groep, maar ook voor de leraren. Voor de groep leerlingen zijn er op een en het zelfde moment meer handen, meer instructeurs of meer begeleiders aanwezig. Leraren kunnen op die momenten van elkaar leren, elkaar aanvullen en elkaar (later) ondersteunen bij reflectie op hun handelen. Een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van deze samenwerking, de 'co-teaching', is het respecteren van elkaars rol; de ambulante begeleider zal bereid moeten zijn op die momenten de rol van assistent te accepteren. Het is de moeite waard voor de ambulante begeleiding om in de komende tijd met vormen van co-teaching te experimenteren. Experimenten die scholen voor speciaal onderwijs

Foto: KEGG, Multimediadienst

**DE ONDERWIJSBEHOEFTE VAN DE LEERLING IS HET
UITGANGSPUNT VAN HANDELEN OP SCHOOL**

In de Verenigde Staten en Canada wordt regelmatig gepubliceerd over vormen van co-teaching. Aanwijzingen die in die publicaties worden gegeven zijn ondermeer de volgende:

Voor de reguliere leraar:

- Communiceer vanaf het begin.
- Realiseer je dat veel co-teachers zich net zo ongemakkelijk in deze situatie voelen als jij: ze kunnen zich zelfs voelen als indringers in jouw klas.
- Ga er niet vanuit dat de co-teacher de zaak wil overnemen.
- Ga er niet vanuit dat de co-teacher jou veroordeelt.
- Deel je overtuigingen en verwachtingen met de co-teacher zodat die weet van waaruit je werkt.
- Vraag wat de co-teacher van je verwacht.
- Behandel de co-teacher niet als een hulpje: zij zijn ook leraar.

Voor de co-teacher:

- Communiceer vanaf het begin.
- Besef dat de leraar de klas ziet als zijn klas: stel hem op zijn gemak door te vertellen dat je de zaak niet overneemt.
- Deel je onderwijsovertuiging en je verwachtingen.
- Vraag de leraar wat hij van je verwacht.
- Zorg dat de leraar weet wat je doet als je niet in de klas aanwezig bent.
- Overleg de aanpassingen die je voor de leerling uitvoert en geef de leraar daar een rol in.
- Breng geen wijzigingen aan in het onderwijs voor de leerling zonder overleg met de leraar.

Voor beide leraren:

- Besef dat je collega's in het onderwijs bent: je zit in hetzelfde schuitje.
- Wees een professional.
- Zorg ervoor dat je het met elkaar kunt vinden.

en ambulante begeleiding op dit moment uitvoeren met speerpuntscholen, twin-scholen en units in het regulier onderwijs zijn wat dat betreft interessante ontwikkelingen.

School

Op het niveau van de school betekent goede ambulante begeleiding net als op de andere niveaus het aansluiten bij de visie op onderwijs van de reguliere school. Daarnaast betekent het het aansluiten op de onderwijsorganisatie en de zorgstructuur van de school. Goede ambulante begeleiding betekent dat de ambulant begeleider zich, op de momenten dat hij zich in de school bevindt, opstelt als een medewerker van de school.

Op dit niveau is het denkbaar, dat de ambulant begeleider voor een of enkele jaren voor een aantal dagdelen uitgeleend wordt aan een school. Dit moet mogelijk zijn op een school met meerdere leerlingen die ambulante begeleiding krijgen. Het uitlenen betekent dat de ambulant begeleider voor die dagdelen werkelijk deel uitmaakt van het team. Een belangrijk voordeel van dit uitlenen (detacheren) is dat de school voor PO ofVO de ambulante begeleiding kan inpassen in de schoolactiviteiten en dat er een betere verhouding tussen uitvoeringsuren en overige

uren kan ontstaan. De reistijd van de ambulant begeleider van de ene naar de andere school komt dan bijvoorbeeld te vervallen.

DE AMBULANT BEGELEIDER MAAKT

WERKELIJK DEEL UIT VAN HET TEAM

Het is van belang dat er een relatie blijft bestaan tussen de ambulant begeleider en de eigen dienst, school of het REC. Om aan de reguliere school deskundigheid te kunnen blijven garanderen zijn deskundigheidsbevordering en werkbegeleiding van belang en deze kunnen een onderdeel vormen van de uitleenovereenkomst.

Samenwerkingsverband

Waar door middel van detacheren de inzet van de ambulant begeleider efficiënter wordt, doordat het aantal cliëntgebonden uren in verhouding groter wordt, ligt er op het niveau van het samenwerkingsverband een grote uitdaging om ook hier de overhead zoveel mogelijk te beperken. Een nieuwsbrief en één keer per jaar een evaluatie voor afstemming en planvorming, taakverdeling tussen de clusters in de samenwerkingsverbanden of juist elkaars taken (in overleg) overnemen kunnen het overdadige overleg binnen de perken houden. Voor samenwerkingsverbanden ligt er de boeiende vraag om clusteroverstijgend begeleidingsmogelijkheden te creëren voor de zorgleerlingen op de onderliggende scholen. De clusters die daar in de regio op het regulier onderwijs gerichte afspraken over maken, zullen voor de samenwerkingsverbanden het interessantst zijn.

Profiel van de ambulant begeleider

Alle experimenten met taken voor de ambulante begeleiding kunnen leiden tot het vergroten van de effectiviteit van het onderwijs aan zorgleerlingen. Het is van belang om landelijk de resultaten van experimenten uit te wisselen. Zodra de vraag van het regulier onderwijs zich in de toekomst uitkristalliseert en het globale takenpakket opnieuw kan worden vastgesteld, zal het competentieprofiel en daarmee de opleiding van de ambulant begeleider zich aan moeten passen aan de nieuwe situatie. En daar ligt dan weer een mooie taak voor mij en mijn collega's.

Informatie over de auteur:

drs. Rob Boerman is directeur van Fontys OSO. Daarvoor heeft hij verschillende functies vervuld in het speciaal onderwijs. Hij lid van het bestuur van de vereniging Siméa. Hij is bereikbaar op r.boerman@fontys.nl

Deze keer uitsluitend aandacht voor drie bijdragen uit de lage landen in het **Journal of Deaf Studies and Deaf Education**, 13,1, 2008.

In 'Motor development of deaf children with and without cochlear implants' wordt door *Freja Gheysen, Gerrit Loots en Hilde van Waelvelde* verslag gedaan van onderzoek naar de ontwikkeling van motoriek bij 36 dove kinderen tussen de 4 en 12 jaar, waarvan 20 met een cochleair implantaat. Alle kinderen volgden regulier onderwijs. 43 horende kinderen dienden als controlegroep. Horende kinderen presteren in motorisch opzicht significant beter dan dove kinderen. De verschillen tussen dove kinderen met en zonder implantaat zijn klein en niet significant. De achterstand van dove kinderen op motorisch gebied vraagt om meer longitudinaal onderzoek.

Loes Wauters, Agnes Tellings, Wim van Bon en Willem Mak gaan in 'Mode of Acquisition as a factor in deaf children's reading comprehension' op de rol van de wijze waarop woordbetekenissen worden geleerd (via perceptie of via taal: perceptuele woorden of talige woorden) bij het begrijpend lezen van dove en horende kinderen. Daartoe namen ze een leestaak af bij 72 dove en 99 horende kinderen tussen de 7 en de 15 jaar oud. De vaardigheid in begrijpend lezen nam in beide

groepen met het ouder worden toe. Het leestempo nam bij de dove kinderen niet met de leeftijd toe, terwijl dat bij de horende kinderen wel het geval was. Beide groepen bleken meer moeite te hebben met talige woorden, dan met perceptuele woorden. Dove kinderen blijken zowel talige als perceptuele woorden lastig te vinden. Ze maken niet alleen meer fouten in de betekenisverlening maar ze lezen deze woorden ook langzamer dan horende kinderen.

Ook *Daan Hermans, Harry Knoors, Ellen Ormel en Ludo Verhoeven* besteden in 'Modelling reading vocabulary learning in deaf children in bilingual education programs' aandacht aan het lezen van dove kinderen. Zij presenteren een model dat de verwerving van een leeswoordenschat door dove kinderen in tweetalige onderwijsprogramma's verklaart. Hermans en collega's maken aannemelijk dat de inzet van gebaren het opbouwen van een aanvankelijk leeswoordenschat versnelt. Dove kinderen lezen deze woorden echter door ze als het ware te vertalen in gebaren. Om deze omweg te vermijden en daardoor sneller te lezen moeten dove kinderen ook de woordbetekenissen in het Nederlands leren. Zo kunnen ze bij het lezen van woorden automatisch woordbetekenissen activeren zonder de omweg via gebarentaal te maken. Veel dove kinderen bereiken dit gevorderde stadium niet: de lexicale ontwikkeling fossiliseert.

In **Logopedie en Foniatrie** van november 2007 beschrijven *Jansonijs-Schultheiss, Borgers, De Bruin en Stumpel* de Renfrew's Taalschalen Nederlandse Aanpassing (RTNA). Een woordvinding/woordenschat-test, een actieplaten-test en een busverhaal-test geven informatie over de kwaliteit van de informatieoverdracht van kinderen in de leeftijd van 3;6 tot 8;6 jaar. De Nederlandse aanpassing bestaat niet alleen uit analyse en diagnostiek van semantiek en pragmatiek problemen en het onvoldoende begrijpelijk een verhaal vertellen maar ook bevatten de uitkomsten van de testonderdelen aanknopingspunten voor de inhoud van de therapie. Momenteel wordt gewerkt aan het afronden van de valideringsstudie.

In **Tijdschrift voor Orthopedagogiek**, nr 11, november 2007 aandacht voor de relatie tussen intelligentie en taalontwikkelingsstoornissen door *Ruizeveld de Winter, Balm, Van Berckelaer-Onnes en Bleichrodt*. Kinderen met taalontwikkelingsstoornissen hebben recht op hulp en recht op een indicatie voor speciaal onderwijs. De vier taalaspecten waarop de indicatiecriteria voor speciaal onderwijs zijn gebaseerd, bieden ruimte voor zowel primaire als secundaire taalontwikkelingsstoornissen. Leerlingen met een secundaire taalontwikkelingsstoornis kunnen in aanmerking komen voor cluster 2 onderwijs maar ook voor cluster 3 of 4 onderwijs of het Speciaal Basisonderwijs. Voor het afgeven van een positieve indicatie voor cluster 2 moet een beduidend verschil tussen het taalniveau en de cognitieve vermogens van een leerling aangetoond worden. De invloed van het talige vermogen van een kind op de cognitieve vaardigheden van een kind is echter moeilijk vast te stellen, vooral bij kinderen met een IQ in de range 70-80.

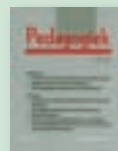

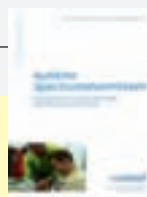
Ook de instrumentkeuze is moeilijk, het LCTI geeft sterk de voorkeur aan een individueel af te nemen test waarbij een minder sterk beroep wordt gedaan op de verbale vaardigheden.

TAAL LEZEN primair, nr 23, november 2007 heeft als thema: cultuur en taalonderwijs. *Oosterloo en Paus* schrijven over kerndoel 9: kinderen ontwikkelen lees- en schrijfplezier. In het artikel wordt dit onderwijsaanbod gekoppeld aan de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie; kennismaking met die aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Taal en ontwikkeling van literaire competentie spelen bij deze kerndoelen een belangrijke rol. Kinderen ervaren dat er verschillende redenen zijn om te gaan lezen; ze worden actief betrokken bij het lezen, bij de inhoud en bij het proces. Als kinderen gemotiveerd raken om ook boeken die op een hoger AVI niveau ingeschaald zijn te lezen, blijken zij toch voldoende begrijpend lezen aan de dag te leggen.

In **Pedagogiek**, 27e jaargang nr. 3, 2007 een artikel van *Van IJzendoorn* over de verantwoordelijkheden in beleidsrelevant onderzoek. Hij concludeert aan de hand van het onderzoek naar de kwaliteit van kinderopvang dat waardevol praktijkgericht onderzoek moet worden beschermd tegen inmenging van belangengroepen. Dat kan door een onafhankelijke financiering en door een zorgvuldige scheiding van verantwoordelijkheden tussen opdrachtgever, uitvoerder en andere belanghebbenden door middel van een praktijkklankbord met belangengroepen en een onderzoeksklankbord dat de wetenschappelijke fasen van het onderzoek begeleidt. In het artikel een waarschuwing voor de felle concurrentie die de wetenschappelijke integriteit van onderzoekers bedreigt.

Gehoor in onderzoek 2007

Op 27 november werd het eerste exemplaar van 'Gehoor in onderzoek 2007' overhandigd aan Pauline Smeets, voorzitter van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport van de Tweede

Kamer. De aanbidding vond plaats in het gebouw van de Tweede Kamer in Den Haag, onder aanwezigheid van onder meer commissieleden en vertegenwoordigers van het HoorPlatform.

Gehoor in onderzoek 2007, een uitgave van het HoorPlatform, is een vervolg op een soortgelijke brochure die in 2006 verscheen. De brochure omvat een beschrijving van 116 onderzoeken. Het gaat hierbij om onderzoeken op het gebied van preventie, diagnostiek, revalidatie en kwaliteit van leven. Het geheel geeft een totaalbeeld van wat er momenteel gaande is op het gebied van gehooronderzoek in Nederland.

U kunt het PDF bestand van de brochure Gehoor in onderzoek 2007 downloaden van de Website van het Hoorplatform. Een gedrukte versie is gratis verkrijgbaar bij de Nationale Hoorstichting.

Cursusboek Autisme Spectrumstoornissen

Dit zojuist verschenen boek ondersteunt een leertraject dat binnen Viataal ontwikkeld is voor professionals die zorg, onderwijs en/of diensten verlenen aan personen met autisme. Aanvullend op cursusbijeenkomsten geeft het boek basisinzicht in autisme, in de fundamentele problemen met informatieverwerking en in de basale kenmerken van hulpverlening.

In deel één beschrijft Wilma Denteneer-van der Pasch een aantal fundamentele aspecten van autisme en geeft ze weer vanuit welke visie binnen Viataal zorg, onderwijs en dienstverlening vorm krijgen. Daarna gaat ze nader in op wetenschappelijk onderzoek naar autisme.

Roger Verpoorten beschrijft in deel twee de problematiek van waarneming en communicatie. Hij illustreert vanuit verschillende niveaus van ontwikkeling en hanteert hierbij vaak een autistisch perspectief, waargenomen in een brede praktijk. Vervolgens ontwikkelt hij het begrip Concept Ondersteunende Communicatie en toont de weg naar ondersteuning op maat.

W. Denteneer – van der Pasch en R. Verpoorten, Autisme Spectrumstoornissen
Uitgave Viataal, Sint Michielsgestel
ISBN-13: 978-90-74471-07-7

VHZAGENDA

7 MAART 2008 CONFERENTIE

INCLUSIEF OUDERS

Samenwerken met ouders in de zorg rond hun jonge risicokind! Een initiatief van Fontys, Windesheim en het Seminarium voor Orthopedagogiek

Plaats: KNVB hotel te Zeist.

Informatie: <http://svo.feo.hvu.nl> (conferentiekalender)

28 EN 29 MAART 2008 (VER)STAND

VAN TAALZAKEN: PATHOLOGIE IN THEORIE EN PRAKTIJK

Tweedaags symposium in het kader van het vijfde lustrum van het Werkverband Amsterdamse Psycholinguïsten en de Vereniging voor Klinische Linguïstiek.

Plaats: Artis, Amsterdam

Informatie: www.hetwap.nl

17 EN 18 APRIL 2008 SIMÉA

CONGRES

Thema: De menselijke maat

Plaats: Congresshotel de Werelt, Lunteren

Informatie: www.simea.nl

15 - 17 MEI 2008 5TH WIDEX

CONGRESS OF PAEDIATRIC AUDIOLOGY

Plaats: Okura hotel Amsterdam

Informatie: www.fenac.nl

Intentieverklaring federatieve samenwerking "De Molen"

Op vrijdag 11 januari j.l. hebben de voorzitters van Dovenschap, Stichting Plotsdoven, NVVS, SBNDJ/JongerenCommissie, FODOK en FOSS een intentieverklaring voor een federatieve samenwerking getekend. Dit gebeurde tijdens de gezamenlijke nieuwjaars-receptie in Houten.

In de verklaring spreken de zes organisaties de intentie uit om de krachten te bundelen in de behartiging van de belangen van hun achterbannen.

Deze intentie komt voort uit het besef dat de achterban van elk van de zes organisaties te winnen heeft bij een krachtdadige en efficiënte samenwerking tussen deze organisaties. De afgelopen jaren zijn

de zes belangenorganisaties al steeds intensiever gaan samenwerken. Het ligt in de bedoeling om deze krachtenbundeling en samenwerking in 2008 te formaliseren in de vorm van een federatie.

De zes belangenorganisaties behartigen de belangen van in totaal 1,5 miljoen doven en slechthorenden.

Diagnostiek in de context van inclusief onderwijs

In 2005 begon het European Agency for Development in Special Needs Education onder leiding van directeur Cor Meijer aan een onderzoek naar diagnostiek die inclusie in het gewoon onderwijs ondersteunt. Er werd een grootschalig project gestart waar 23 Europese landen hun medewerking aan verlenen. De eerste fase van het project wordt nu afgesloten met dit boek. In deze eerste fase heeft men geprobeerd antwoord te vinden op de vraag 'Hoe levert diagnostiek in inclusieve klasgroepen optimaal informatie voor het beleid rond onderwijs- en leerprocessen, methodes en leerbevordering.'

In het project gaat veel aandacht uit naar de vraag 'Hoe halen we testprocedures weg van een aanpak die uitgaat van tekorten (het medische model) naar een onderwijskundige aanpak.' In de visie van de projectgroep vergroot de medische aanpak van diagnostiek het risico op 'sociale scheiding', omdat die zich concentreert op de beperkingen van de leerling.

Het boek levert aanbevelingen en discussiepunten voor beleid en praktijk en is daarom een informatiebron voor beleidsmakers én practici die werk maken van diagnostiek in een inclusieve setting.

Diagnostiek in de context van inclusief onderwijs

Uitgave van de European Agency for Development in Special Needs Education
ISBN: 978-87-90591-70-0

Een digitale versie vindt u op de website:

www.european-agency.org onder information resources.

WILLEM GEURTS

Gemeengoed

Om even de tijd te markeren: in een land aan gene zijde van de oceaan speelt een vrouw een verbluffend staaltje theater. Voor gulzige lenzen pinkt zij een traan weg. Ze veinst. Het westelijk halfrond kwekt daags erna van magische machten. 's Vrouw's opdracht is het om straks een bevriende grootmacht te leiden. Die ziltige drup recht uit het traanmeer is deel van een inderhaast bedacht noodplan. Ze verloor een voorronde, dus het imago moest opgepoetst. Markant de reactie nadien. "Dit gaan we meer zó doen." De publieke erkenning van de kunsttraan. Toen dus.

Van een andere orde, dicht bij huis, in de dagen van de prachtig witte rijp op de takken. Ik herinner graag aan een eerder stuk op deze plaats. Lichtelijk verontwaardigd constateerde ik destijds dat de onderwijsinspecteurs het waagden 'ons' (= mijn werkplek) te bezoeken, en zowaar aan de lokalen-in-opperste-bedrijvigheid voorbij te lopen. Hogere zaken vroegen blijkbaar om meer aandacht. Nou, zij kwamen weer, overigens geheel volgens plan, niet als reactie op in VHZ geventileerde irritatie.

Er gebeurde iets. De twee overheidsdienaren bezochten klassen, spraken leerlingen en docenten, vroegen, keken, luisterden. De hele riedel, u kent het. Na het dagje inspecteren volgde een onderhoud; ik mocht het van nabij meemaken. Aan waakzaamheid en oog voor het grote geheel ontbrak bij het duo niets. Over en weer ging het. Hoe voer je het hp uit? Ping. En hoe borg je dat? Pong. En weer. Vraag. Antwoord. Ping-pong. Bijzonder?

Ja. Het resultaat. Haast onduidelijk maar puur. Los van het feit dat de zaken goed op orde waren, dat stelde de inspectie meteen al vast. Belangrijker nog: Er was begrip! Na het rondje handenschudden restte een indruk van 'hè, hè, ze hebben dóór wat we doen en waarom we het zó doen'. Dat we in ultra-kleine groepen maximaal differentiëren in ons onderwijsaanbod. Dat de lat onverminderd hoog ligt voor leerling en medewerker. Dat we met geijkte maten meten. En dat het ook nog allemaal de strenge inspectietoets kan weerstaan.

Ze snapten het en toonden dat met een geruststellende oprechtheid.

Wat een wereld van verschil toch....

OCA en Fontys OSO gaan samen verder

Vanaf 1 januari 2008 maakt het OpleidingsCentrum Autisme (OCA) te Antwerpen onderdeel uit van Fontys Opleidingscentrum Speciaal Onderwijszorg (OSO) te Tilburg. Hiermee vindt een bundeling van kennis, onderzoek, opleiding en ondersteuning met betrekking tot autisme plaats. Deze stap kan worden beschouwd als de verzilvering van een jarenlange samenwerking.

Het OpleidingsCentrum Autisme werd in 1981 opgericht door Theo Peeters. Het centrum verwierf met name door de toepassing van het TEACCH-programma internationale

bekendheid op het gebied van praktische en theoretische opleidingen op het gebied van autisme.

De fuserende partners verwachten dat door deze integratie de kennis over autisme, over de verschillende behandelvormen en speciale onderwijsprogramma's geborgd en verder ontwikkeld kan worden.

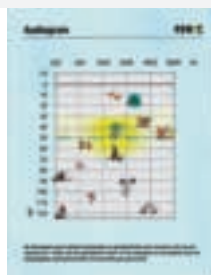
Het OpleidingsCentrum Autisme zal naast de huidige werkzaamheden ook het dienstverleningsaanbod van Fontys OSO in Vlaanderen aanbieden.

Voor meer informatie kan men contact opnemen met OSO@Fontys.nl

Audiogram

Verkrijgbaar bij de FENAC: Een dubbelzijdig full colour audiogram op 300 grams gesatineerd papier met getekende voorbeelden van de locatie van dagelijkse geluiden.

Dit audiogram kan bijvoorbeeld gebruikt worden om meer inzicht te geven in soort en mate van gehoorverlies. Ook verkrijgbaar op A3 formaat.

Van het bestuur

Een nieuw jaar, maar zeker geen nieuw begin. In de periode tussen kerst en het verschijnen van het eerste nummer van VHZ gebeurt er doorgaans niet veel. En ook nu is dit het geval. Natuurlijk kunnen we een aantal organisaties feliciteren met hun fusie en intentie tot fusie. Voor de werkzaamheden binnen FENAC betekent dit vooralsnog niet veel. De leden van de FENAC hebben er reeds in 2005 nadrukkelijk voor gekozen om gezamenlijk te staan voor goede audiologische zorg. Op welke wijze deze zorg wordt ingericht, hoe deze is georganiseerd, daar maken wij ons inmiddels minder druk om. Voorop staat dat audiologische zorg multidisciplinair is ingericht en dat alle aanbieders van zorg in onze kleine sector hierbij betrokken worden en blijven. We stellen vast dat in de auditief communicatieve sector veel aan verandering onderhevig is en de komende tijd zal blijven. Dat is niet bij voorbaat een slechte ontwikkeling, al wordt dat wel eens zo ervaren. Wat de FENAC van belang vindt in alle ontwikkelingen binnen onze sector is dat 'onze' zorg, 'onze' diagnostiek en 'ons' onderwijs niet structuur gedreven is, maar inhoud gestuurd. Uiteindelijk, maar eigenlijk vooraleerst, gaat het natuurlijk om de mensen en kinderen waarvoor we onze sector hebben ingericht. 'Onze' sector is niet speciaal omdat dat wij met zijn allen doen niet per definitie niet anders kan, maar omdat wij menen met zijn allen dat alle aanbieders van zorg in deze sector dit op een unieke, onderscheidende en optimale wijze doen. Het bestuur van de FENAC wenst iedere lezer van Van Horen Zeggen voor het komende jaar veel werkplezier toe in een sector die er toe doet!

Van de voorzitter

Ze moeten het niet gekker maken..... Soms lijken structuurdiscussies belangrijker dan praten over de inhoud van onderwijs en zorg. Want eigenlijk willen we toch alleen nadenken over de beste aanpak voor kinderen, leerlingen en jongeren die last ondervinden van hun beperking, maar ook gewoon willen opgroeien en deelnemen aan onze maatschappij? Zijn regels dan de baas of zijn wij het zelf? En pakken we ook de kansen om er de baas in te zijn?

Een paar voorbeelden:

Zelf in je levensonderhoud voorzien als je er de leeftijd voor hebt. Gebruik mogen maken van regelingen die wij niet voor niets met elkaar bedacht hebben. De Wajong-regeling is er daar één van. Gelukkig zie je in toenemende mate bij onze VSO-scholen het besef ontstaan, dat ook hier voor onze leerlingen enorme kansen liggen.

Leren op school moet in verband staan met je latere kansen op de arbeidsmarkt. Leren wij de leerlingen dan de goede zaken? Sluit ons onderwijs aan op de behoeften die de werkgevers hebben voor het personeel dat zij nodig hebben? Ik denk dat hier juist nog winst te halen is. Daarbij zouden wij meer gebruik moeten maken van bijvoorbeeld de kennis en ondersteuning van de Bureaus Arbeid in onze sector.

Ze moeten het niet gekker maken.....

De organisaties van schoolbesturen worden samen brancheorganisatie voor het primair onderwijs: de PO-Raad is geboren. Het speciaal onderwijs verenigde zich in 2004 al binnen de WEC-Raad! Natuurlijk wordt de vraag gesteld of die WEC-Raad deel uit zou moeten maken van de PO-Raad. Als je denkt vanuit structuren dan kan het antwoord alleen maar een volmondig JA zijn. Maar als je focus ligt op de belangen van die relatief hele kleine groep leerlingen, dan zoek je naar een andere oplossing. En als ik nog verder kijk naar het zeer kleine speelveld van cluster 2, dan lijkt het wel een duivels dilemma: gaat het om een structuurdiscussie of om het belang van de ontwikkeling van de leerlingen? De besturen binnen onze sector hebben hun krachten binnen de Stichting Siméa gebundeld in het belang van de leerling en de schoolorganisatie. Dat is in ieder geval een zekerheid.

Theo WJ. van Munnen

VHZ COLOFON

Van Horen Zeggen is een uitgave van Siméa, belangenbehartiger namens personen en instellingen voor communicatief beperkten, slechthorenden en doven en de FENAC, Federatie Nederlandse Audiologische Centra.

- **Hoofredactie** Marjan Bruins
- **Eindredactie** Frans Mollee
- **Redactie** Cora Blad, Mirjam Blumenthal, Coosje Constandse-van Dijk, John van Daal, Willem Geurts, Harry Knoors, Peter van Veen

• Redactie-adres en Administratie

Van Horen Zeggen
Bureau AudCom, Postbus 222, 3500 AE Utrecht,
Tel. 030 276 99 02 Fax 030 271 28 92
E-mail vanhorenzeggen@audcom.nl
(wijzigingen uitsluitend schriftelijk doorgeven)

- **Fotografie** Harry Op den Kamp
- **Vormgeving/Drukwerk** UnitedGraphics Zoetermeer

• Siméa

- Dhr. Th.W.J. van Munnen, voorzitter
- mw H.T. Damhof, mw A.J.M. Smolders,
mw T.J.A.G. Raedts-Thomassen, dhr R.A. Boerman,
mw G.M. Schermer, A.J.M. Groot Zwaafink.
 giro 3554500 t.n.v. penningmeester Siméa te Utrecht

• FENAC Federatie Nederlandse Audiologische Centra

- Dhr. G. de Cock, voorzitter
- Dhr. A. Van Esterik, penningmeester
- Mw. J. Schapink, secretaris
- Dhr. H.E.Th. Knoors, bestuurslid

• Ambtelijk secretariaat en ledenadministratie Siméa en FENAC

Bureau AudCom, Postbus 222, 3500 AE Utrecht
Tel. 030 276 99 02 Fax 030 271 28 92
Teksttel. 030 273 04 59

Bezoekadres: Chr. Krammlaan 8-10, Utrecht

• **Kopij aanleveren** 12 april - 14 juni - 30 augustus, 4 oktober.

Kopij kan worden ingediend conform de auteursrichtlijnen. Deze zijn opvraagbaar bij de redactie. Op de eerstvolgende redactievergadering zal worden besloten of en wanneer de kopij zal worden gepubliceerd.

• **Verschijningsfrequentie** 6 x per jaar

• Abonnementsprijs € 25,50 per jaar

Losse nummers € 8,-

(exclusief verzendkosten voor abonnees in het buitenland) Indien u vóór 1 november van het lopende jaar uw abonnement niet hebt opgezegd, wordt dit automatisch met een jaar verlengd.

Wilt u een artikel voor Van Horen Zeggen insturen?

Vraag dan de uitgebreide auteursrichtlijnen aan via vanhorenzeggen@audcom.nl of kijk op www.simea.nl.

Wordt dit jouw werkplek?

De divisie Zorg & Resocialisatie biedt zorg aan (jong)volwassenen en ouderen die door (ernstige) psychiatrische aandoeningen en psychosociale kwetsbaarheid in hun functioneren worden beperkt. Er wordt gewerkt vanuit de rehabilitatiegedachte, gericht op de ontwikkelingsmogelijkheden van cliënten, zodat zij met succes en naar eigen tevredenheid kunnen functioneren.

De voorziening De Waterboog is een voorziening voor dove en ernstig slechthorende psychiatrische cliënten gevestigd op het terrein van de Reinier van Arkel groep, locatie Vught. De cliënt wordt begeleiding en ondersteuning geboden in een gestructureerde en doofvriendelijke omgeving.

Wij vragen:

Docent Nederlandse Gebarentaal, minimaal 8 uur per week en

Verpleegkundigen/(woon)Begeleiders, minimaal 24 uur - maximaal 36 uur per week

Heb je een diploma HBO docent Nederlandse Gebarentaal of een diploma verpleegkunde niveau 4, HBO-V, SPH, en kan je en wil je werken met mensen uit de doelgroep, kom dan naar de informatiebijeenkomst op zaterdag 23 februari 2008. De voorkeur gaat uit naar doven en slechthorenden, in het bezit van genoemde opleiding.

Programma

10.00 uur	Ontvangst met koffie	12.00 uur	Sluiting ochtendgedeelte.
10.30 uur	Opening door Liesbeth Vermeulen, teamleider Informatie over psychiatrie, doofheid, gebarentaal en werken bij De Waterboog Arbeidsvoorwaarden		Lunchwandelen over het zorgpark Voorburg.

Vanaf **13.00 uur** worden individuele (sollicitatie)gesprekken gepland.

JA, ik kom naar de informatiebijeenkomst op zaterdag 23 februari 2008 en wanneer ik écht geïnteresseerd ben in een baan bij De Waterboog wil ik dezelfde middag in aanmerking komen voor een gesprek.

Naam: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

Telefoonnummer: _____
(ook 06-nummer)

E-mail adres: _____

Ben je horend / slechthorend / doof.

Ik maak gebruik van een tolk: ja / nee

Ik communiceer door middel van:

- een Nederlandse gebarentaal tolk;
 - een tolk Nederlands ondersteund met gebaren.
- (Als je dit invult, wordt er door de Reinier van Arkel groep voor een tolk gezorgd.)

Deze strook vóór 18 februari 2008 sturen naar:
M.van den Brink, personeelsconsulent, Reinier van Arkel
groep, divisie Zorg & Resocialisatie,
Antwoordnummer 10029, 5260 VB Vught.
Je kunt je aanmelding ook mailen aan:
P&O-Z&R@RvAgroep.nl

Wil je vooraf meer informatie bel dan naar Liesbeth
Vermeulen, teamleider (073-6584024) of naar
Leonie Velseboer, orthopedagoog (073-6584001).

Reinier van Arkel
GROEP

www.reiniervanarkelgroep.nl

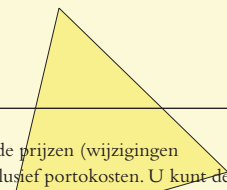
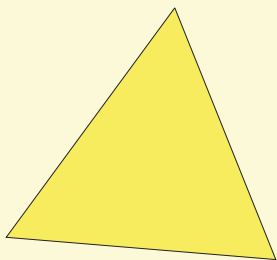
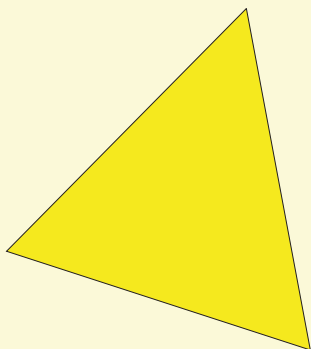
De Federatie van Nederlandse Audiologische Centra

geeft brochures uit. De brochures behandelen alle

aspecten van zorg binnen het audiologisch centrum.

Voor een volledig overzicht kunt u de FENAC site

bezoeken: www.fenac.nl

Bestelwijze: de genoemde prijzen (wijzigingen voorbehouden) zijn exclusief portokosten. U kunt de publicaties bestellen bij het bureau van de FENAC te Utrecht. Na uw bestelling ontvangt u een rekening.

Adres voor bestelling:
Postbus 222,
3500 AE Utrecht,
fax 030 - 271 28 92,
email: info@fenac.nl.

U kunt de brochures ook bestellen via de internetsite van de FENAC: www.fenac.nl Op de site van de FENAC staan de meest actuele prijzen en uitgaven, samen met een korte omschrijving van de inhoud van de brochures.

Publicatie	Prijs
Een slechthorend kind in het reguliere onderwijs 2005, 13 ^e druk, 24 pagina's	€ 2,00
Het audiologisch centrum 2002, 4 ^e druk, 24 pagina's	€ 2,00
Horen met één oor 2005, 9 ^e druk, 20 pagina's	€ 2,00
Kinderen met een hoortoestel 2004, 5 ^e druk, 28 pagina's	€ 2,00
Kinderen met luisterproblemen 2005, 4 ^e druk, 32 pagina's	€ 2,00
Kinderen met spraak- en taalproblemen 2005, 3 ^e druk, 36 pagina's	€ 2,00
Kinderen met een tijdelijk verminderd gehoor 2005, 4 ^e druk, 28 pagina's	€ 2,00
Leidraad voor hoortoestelgebruikers 2005, 16 ^e druk, 36 pagina's	€ 2,00
Muis in je oor 2003, 1 ^e druk, 66 pagina's	€ 2,00
Ouderen en slechthorendheid 2005, 5 ^e druk, 28 pagina's	€ 2,00
Slechthorende peuters 2006, 4 ^e druk, 28 pagina's	€ 2,00
Technische hulpmiddelen voor slechthorenden 2005, 4 ^e druk, 32 pagina's	€ 2,00
Kan uw kind niet goed horen. Arabisch/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 40 pagina's	€ 3,60
Kan uw kind niet goed horen. Engels/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 40 pagina's	€ 3,60
Kan uw kind niet goed horen. Turks/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 40 pagina's	€ 3,60
Kan uw kind niet goed praten. Arabisch/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 44 pagina's	€ 3,60
Kan uw kind niet goed praten. Engels/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 44 pagina's	€ 3,60
Kan uw kind niet goed praten. Turks/Nederlands 2001, 1 ^e druk, 44 pagina's	€ 3,60
Tinnitus (oorsuizen) 2006, 1 ^e druk, 25 pagina's	€ 2,00
Uw baby hoort niet goed, wat nu? 2005, 2 ^e druk, 25 pagina's	€ 2,00
CD - Kan uw kind niet goed horen. Arab./Marok./Ned. 2002	€ 6,80
CD - Kan uw kind niet goed horen. Berber/Nederlands 2002	€ 6,80
CD - Kan uw kind niet goed praten. Arab./Marok./Ned. 2002	€ 6,80
CD - Kan uw kind niet goed praten. Berber/Nederlands 2002	€ 6,80
Auditieve aspecten van Arbo-zorg 1997, 1997, 90 pagina's	€ 4,50